

УДК 94 „17/18” (477,7)

Бурцева Т.М.

**СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ УТВОРЕННЯ БОЛГАРСЬКОЇ
СПІЛЬНОТИ В ПІВНІЧНОМУ ПРИАЗОВ'І**

Постановка проблеми. Одним із найбільш важливих завдань сучасності є розвиток розуміння культурних цінностей минулого, формування навичок з їх збирання та сприймання. Сьогоднішній стан і статус культури України вимагає глибокого осмислення всієї спадщини вітчизняного народознавства.

Незнання минулого неминуче веде до непорозуміння сучасності. Більше того, незнання минулого не тільки шкодить пізнанню дійсності, а й ставить під загрозу всяку спробу ефективно діяти в сьогоденні.

Існує потреба у всебічному науковому дослідженні комплексу історичних джерел, що сформувався в результаті утворення болгарської спільноти Північного Приазов'я. Досить очевидною є необхідність відтворити історичні події, пов'язані з масовим переселенням болгар в Північне Приазов'я.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Враховуючи чисельність і помітну роль болгарської спільноти в Північному Приазов'ї, болгаристика була і залишається актуальною у вітчизняній історичній науці.

Історіографія міграції болгар до Північного Приазов'я початку 60-х років XIX століття знайшла відображення у дисертації В. Міхеєвої [1], а також в історіографічних розділах монографій та дисертацій, присвячених історії болгарської діаспори України і Молдови. Серед них можна назвати праці В. Туркова [3], О. Белової [4], С. Дойнова [5], С. Пачева [2].

Перші статті про переселення болгар до Таврійської губернії у 1861-1862 рр. були надруковані в „Журналі міністерства державного майна” у декількох номерах за 1862-1863 рр. Статті вийшли без підпису і мали назву „Переселение славян из Турции и Молдавии в Таврическую губернию в 1861 году” [6] та „Заселение Новороссийского края в 1862 году” [7].

Формулювання цілей статті. Мета статті – виявити й показати соціально-історичні передумови утворення болгарської спільноти в Північному Приазов'ї, що дає можливість краще зрозуміти культурні цінності минулого.

Виклад основного матеріалу дослідження. На межі 50-60 х рр. XIX ст. вільний земельний фонд у Північній Таврії – головна умова для масового переселення – виник завдяки еміграції приазовських ногайців у Туреччину в 1860 р. Переселення болгарських колоністів відбувалося двома потоками – з Бессарабії й безпосередньо з Болгарії. Воно стало частиною широкого переселенського руху, спрямованого як із центральних російських і українських губерній, так і через кордон.

За підсумками Кримської війни Росія втратила частину Бессарабії, при цьому 40 з 83 болгарських колоній, які виникли наприкінці XVIII – початку XIX ст., опинилися в Молдавії. Тиск з боку молдавського уряду послужив поштовхом для масового переселення болгар у Північне Приазов'я. У квітні 1861 р. болгарські депутати оглянули землі в Бердянському, Мелітопольському і Дніпровському повітах. Переселення спочатку викликало перепони з боку молдавського уряду. В серпні – жовтні 1861 р. переселенці змушені були переходити кордон нелегально. Лише у жовтні їм стали видавати паспорти, але зручний для переселення сезон був упущений. В 1861 р. до Таврійської губернії були відправлені лише ті переселенці, які встигли перейти кордон до жовтня, всього шість партій (853 родини).

У Приазов'ї частина болгар розмістилися на зимівлю в німецьких і менонітських поселеннях, у будинках колоністів, але більшість оселилася в покинутих ногайських аулах у відремонтованих саклях, нерідко по дві родини в

одному будинку. В аулі Улькон – Сосиктогун (нині – Ботієве) навіть вдалося облаштувати тимчасову церкву й школу. Ті болгари, яких до настання холодів не встигли відправити в Приазов'я, на зимівлю були розміщені в російській частині Бессарабії й Херсонській губернії.

Рух переселенців окремими родинами не припинявся й у зимові місяці. Масове переселення відновилося лише навесні й до осені 1862 року в основному завершилося. В результаті цього процесу в Північному Приазов'ї болгари з Бессарабії (разом з гагаузами) заснували 34 колонії у Бердянському та Мелітопольському повіті.

Переселення так званих „віденців” (болгар з Відинського краю) стало останньою масовою міграцією з Болгарії в Україну, причому основну масу склали жителі не східних (як колись), а північно-західних районів країни – Білоградського, Ломського, Берковського й Відинського округів.

Підготовка переселення відбувалася поспіхом, було дуже мало часу для заготівлі продуктів, медикаментів, одягу, продажу майна. Переселення виявилось важким і тривалим: на баржах вниз по Дунаю до Сулина, де вони пересаджувалися на морські кораблі. Часто пересадка розтягувалася на кілька тижнів.

Далі морем їх перевозили в порти Криму і російськими та іноземними військовими кораблями („Бомбари”, „Воїн”, „Кречет”, „Зубр”, „Рик”, „Тигр”); пароплавами „Ельборус” (Росія), „Чемпіон” і „Бларні” (Англія). Перевезення тривало з липня по листопад. Відповідно до звіту А.Ф.Гюне, в 1861 р. у Російську імперію прибуло 1560 родин відинських болгар у складі 10388 осіб, з них 8076 – прибули до Феодосії і 2312 – до Євпаторії).

Восени 1861 р. відинців розквартирували на зимівлю в різних населених пунктах Таврійської губернії: близько 8 тис. – у північних повітах, а інших – у Криму. У місцях зимівлі серед переселенців спостерігалася висока смертність: з моменту прибуття до весни 1862 р. у Росії вмерло 2129 відинських переселенців (майже 20 %).

У етнічному складі сучасної України болгари посідають шосте місце за чисельністю після українців, росіян, євреїв, білорусів і молдован, а в окремих областях – Запорізькій і Одеській – третє місце. Вони проживають як в селах, так і в містах, і, в основній масі, є нащадками болгарських колоністів, що переселилися до України в XVIII-XIX століттях і заснували тут свої колонії (колоніями Російської імперії називалися поселення іноземних колоністів – особливої категорії землеробського населення країни).

Болгарські колонії в Україні виникли в різний час і в різних регіонах, тому їх можна умовно розділити на групи. Предметом нашого дослідження є виникнення Приазовської групи болгарських колоній, що стояла на другому місці після Бессарабської групи по компактності і чисельності.

Кажучи про Приазов'я, ми матимемо на увазі лише Північно-західну його частину, оскільки саме в цьому регіоні розташувалися колонії, що цікавлять нас. Ця територія входила до Мелітопольського і Бердянського повітів Таврійської губернії, а зараз складає південь Запорізької області. Тому

Приазовську групу болгарських колоній можна також назвати „Північно-таврійською” або „Запорізькою”, але ми дотримуватимемося назви „Приазовська група”, оскільки вона більш універсальна і не пов’язана з адміністративно-територіальним поділом в ту, або іншу епоху.

Питання щодо причин переселення болгар до України взагалі і в Приазов’ї зокрема, ще буде окремою темою нашого спеціального дослідження, тому в даній статті спробуємо лише позначити його основні моменти.

З 1396 року Болгарія знаходилася під ігом Османської імперії. Положення болгар, як і інших не мусульман, об’єднаних поняттям „райя”, було важким (в Османській імперії – особливий стан з низьким соціальним статусом, який підлягав високому оподаткуванню на противагу престижній соціальній групі аскери – військових і правителів. З XVIII століття, коли термін набув найбільше поширення, в райю включалися немусульманські піддані (християни і євреї), незалежно від свого соціального статусу). Вони були політично безправні, випробовували національний і релігійний гніт. На них лежав важкий тягар податків. Крім того, турки проводили колонізацію болгарської території, причому турецькі переселенці частенько наділялися землею за рахунок болгарських селян. Особливо щільно турками була заселена південна і східна частина країни.

Стан болгар різко погіршувався, деколи ставав критичним в періоди політичної нестабільності, як, наприклад, під час російсько-турецьких війн другої по половині XVIII-XIX століть, коли військові дії безпосередньо проходили на території Болгарії, або в роки Кирджалійської анархії (1792-1807), коли банди бунтівних яничар тероризували болгарських селян.

Таким чином, головною причиною еміграції частини болгарського народу в сусідні країни, у тому числі і в Російську імперію, було Османське іго, а специфічними причинами, які викликали крупні переселенські хвилі, були російсько-турецькі війни та інші політичні і соціальні нестабільності.

Окрім загальних причин, кожна переселенська хвиля мала свої особливості. Тому, переходячи, ближче до теми, детальніше зупинимося на причинах, що безпосередньо викликали переселення 1861-1862 років в Приазов’я, специфіка якого полягала в тому, що воно мало два потоки, – з північно-західної Болгарії і з тих, що відійшли до Молдавії Бессарабських болгарських колоній.

Переселення болгар в Таврійську губернію в 1861-1862 роках було викликане комплексом причин, в основі яких лежала поразка Росії в Кримській війні. У 1856 році Росія була змушена підписати Паризький мирний договір, стаття 20 якого, передбачала проведення нового кордону в Бессарабії. В результаті цього частина болгарських колоній (майже половина колоній Бессарабської групи) опинилися у складі князівства Молдавії. Ця обставина різко погіршила стан болгарських колоністів, частина яких після загострення відносин з молдавським урядом побажала переселитися до Росії.

Одним із наслідків поразки Росії в Кримській війні була еміграція до Туреччини в 1860 році приазовських ногайців, частини татар з Криму, а також

частини мусульман Північного Кавказу. В результаті цього спустіли великі простори землі, особливо в Приазов'ї, що викликало необхідність їх нової колонізації.

Ця еміграція мала і інші наслідки. Частина прибулих ногайців і татар, а також черкесів та дагестанців турецька влада розмістила у Відинському пашалику (район північно-західної Болгарії), що викликало загострення соціально-політичної напруги в цьому регіоні. Російський уряд, щоб розрядити обстановку і укріпити свій авторитет, який похитнувся на Балканах, запропонував відинським болгарам переселитися до Росії.

Таким чином, перш за все, бачимо політичний характер причин, що викликали переселення 1861-1862 років. Але при цьому залишаються без відповіді наступні питання. Якщо переселення болгар з Бессарабії було викликане тільки втратою ними привілеїв іноземних колоністів, то чому побажала переселитися в Російську імперію, лише частина населення цих колоній? Адже у багатьох колоністів, що переселилися в Приазов'я, в Бессарабії залишилися родичі. Чому переважна більшість відинських переселенців, перезимувавши в Приазов'ї, повернулися до „турецької неволі”? Доступні джерела, на жаль, не дозволяють нам судити про майновий склад бессарабських і відинських переселенців. У цій статті ми позначили лише частину причин, що викликали переселення болгар 1861-1862 років, і ця проблема потребує додаткового дослідження.

Дослідження переселення ми почали з переселення відинців. Після того, як представники турецької влади розмістили частину мусульман, що емігрували з Російської імперії, в Північно-західній Болгарії, соціально-політична ситуація в цьому краї різко загострилася, головним чином через необхідність наділу емігрантам землі. Частина болгар стали втікати до сусідньої Сербії і формувати там озброєні загони для ведення партизанської війни. Із цього приводу поступово назрівав конфлікт між Туреччиною і Сербією. У цих умовах Росія, не маючи можливості підтримати свого союзника Сербію, взялася за переселення болгар.

У березні 1861 року російський консул в Стамбулі – Лобанов-Ростовський отримав дозвіл турецького уряду на цю акцію. Але неофіційно Порта розіслала місцевим властям вказівки перешкоджати переселенню. Цікаве відношення болгарської громадськості до цього переселення. Видний діяч Одеського болгарського настоятельства Микола Палаузов і його прибічники активно вітали цю акцію. Георгій Раковський і всі, хто сподівався на потужний революційний вибух в Болгарії в найблищій час, стали противниками такого переселення, що послабило, на їх думку, соціальну базу революції. В даному випадку кожен керувався своїми інтересами, а зовсім не інтересами тих нещасних людей, які, з одного боку, виявилися в скрутному положенні у себе на батьківщині, а, з іншого боку, залучалися до переселення, що обіцяло їм ще більші тяготи.

Підготовка до переселення проходила в поспіху. Турецькі власті при цьому чинили усілякі перешкоди. Переселенці не встигли повністю розпродати

своє майно, а багато хто не встиг отримати гроші з покупців і доручив цей клопіт Байкову – російському консулові у Відині. Процес стягнення грошей по боргових розписках і пересилки їх до Росії розтягнувся майже на рік і викликав навіть жваве листування між чиновниками, але переселенці не змогли скористатися своїми грошима тоді, коли так сильно в них мали потребу. Коли в 1862 році більшість відинських болгар повернулося на батьківщину, консулові довелося вдатися до позик, щоб повернути власникам їх гроші. Ті ж відинці, які залишилися в Приазов'ї, отримували свої гроші до 1864 року.

Подорож відинців в Таврійську губернію була тривалою і важкою. Спочатку їх відвезли вниз по Дунаю до порту Суліна, звідки на зафрахтованих судах їх відправили головним чином в порти Феодосії та Євпаторії. Документи, що збереглися, повідомляють нам дати прибуття деяких партій переселенців. Так, наприклад, 16 липня 1861 року до Феодосії прибула шхуна „Бомбари” з 207 болгарами на борту, а 9 серпня того ж року – військовий транспорт „Воїн”, що привіз 881 переселенця. Відинці продовжували прибувати і восени. В кінці жовтня до Феодосії прийшли пароплав „Шампйон” і корвет „Кречет”, що привезли відповідно 915 і 360 переселенців. У цей же час до Євпаторії англійський пароплав (у документах чомусь відсутня його назва) привіз 625 болгар. Всього влітку і восени 1861 року в Таврійську губернію прибуло 1560 сімей відинських болгар у складі 10388 людей.

В ході переселення, відинці знаходилися в дуже скрутному положенні: антисанітарійні умови, відсутність достатньої кількості продуктів і теплого одягу приводили до епідемій віспи, дизентерії, простудних захворювань, від яких страждали в першу чергу діти. У той рік холоди настали рано, що ще більше погіршило і без того важке положення переселенців. Бували випадки, коли через сильний шторм корабель по декілька діб не міг увійти до порту, а в цей час на його борту з голоду, холоду і хвороб вмирали люди.

Деяких відинців до настання холодів встигли поселити на вільних ділянках в Криму, наприклад, в селі Ташлияр поблизу Керчі (до речі, перезимувавши, болгар не побажали залишатися в цьому селі і покинули його). Основна маса відинців була вимушена зимувати на приготованих квартирах в колоніях і державних селищах різних повітів Таврійської губернії. Половина з них була розквартирована в Молочанських німецьких колоніях Мелітопольського повіту (5193 чол.). У державних селищах Мелітопольського і Дніпровського повітів зимувало відповідно 1696 і 1864 відинців. Необхідно відзначити досить високу смертність серед них. Так, з 25 жовтня по 17 листопада 1861 року в Дніпровський повіт прибуло 2008 відинців, а до 21 січня з них померли 144 людини, що складає близько 7%. Вмирали головним чином від кору і дизентерії.

І місцеві жителі, і офіційні власті надавали відинцям деяку допомогу. Купувалися продукти харчування і теплий одяг, присилалися лікарки і фельдшери. У деяких селах, наприклад, в Каланчаку Дніпровського повіту, болгарські діти ходили в місцеву школу. Проте не дивлячись на це, болгар сильно бідували. Купленого теплого одягу не вистачало на всіх, хто мав

потребу. Постачання продуктів харчування часто зривалися купцями – підрядчиками. Все це посилювалося незвичним для відинців кліматом, більш холодними і жорстким, ніж на батьківщині.

До весни болгари не проявляли особливої незадоволеності своїм положенням, лише зрідка скаржилися на деяких недбайливих чиновників. Вони дякували начальству за турботу, просили раніше визначити їх на постійне місце проживання, готувалися до весняної сівби. Але навесні вони раптом, абсолютно несподівано для властей, оголосили, що повертаються на батьківщину. Чим було викликано це рішення і чи було воно раптовим, залишається лише здогадуватися. Тяготи в дорозі і на зимівлі, незвичний жорсткий клімат поза сумнівом вплинули на це рішення.

Повернення відинців відбувалося знову морем, через порти Феодосії та Евпаторії. Вже 10 травня остання партія тих, що повертаються, сіла на корабель.

Правда, невелика частина відинців все ж побажала залишитися як, наприклад, 160 сімей з числа тих, що зимували в Мелітопольському повіті. Стався і такий курйозний випадок, коли в кінці травня до Севастополя через зустрічний вітер було вимушене зайти турецьке судно „Джеляйни Бахри” і 343 відинці, що поверталися ним на батьківщину, скористалися випадком, щоб залишитися.

Відинці заснували в Приазов'ї всього дві колонії – Тернівка в Мелітопольському і Царицино в Бердянському повіті. Колонія Царицино проіснувала недовго. У 80-і роки ХІХ століття її жителі переселилися до Криму і заснували колонії Ново-Царицино і Ново-Миколаєвку в Сімферопольському повіті. В цей же час частина жителів Тернівки заснували в тому ж повіті селище Сарабуз – болгар.

Таким чином, ми бачимо, що не дивлячись на значні масштаби переселення відинців, його результати були невеликими. Інакше йде справа з другим переселенським потоком з тих, що відійшли до Молдавії бессарабських болгарських колоній, який почався стихійно в листопаді 1860 року. Його виникненню передували наступні події.

Опинившись молдавськими підданими, жителі сорока болгарських колоній були стурбовані своєю подальшою долею. Вони звернулися в Європейську комісію для пристрою князівств Молдавії і Валахії, перерахувавши пільги, якими користувалися в Росії і просили їх зберегти. Ще за наказом від 29 грудня 1819 року вони отримали права іноземних колоністів, які пізніше були викладені в спеціальному колоніальному Статуті. Коротко вони полягали в наступному: значний земельний наділ розміром 60 десятин на сім'ю, назавжди свобода від рекрутської повинності і військових постойів в мирний час, викладання у школах на рідній мові, збереження віри і звичаїв, можливість купувати землю у приватних осіб у власність, право вільно переходити і інші стани, безперешкодний виїзд за кордон, пільгове оподаткування і так далі. Молдавський уряд обіцяв болгарам зберегти їх права і

в 1858 році був виданий спеціальний акт, підтверджуючий це. Проте зміцнивши свій суверенітет, молдавський уряд не виконав ці обіцянки.

Спочатку була збільшена сума податків, а потім на них розповсюдили рекрутську повинність, таким чином порушивши головні привілеї колоністів.

8 листопада 1860 року в центрі болгарських колоній – Болграді, зібралися депутати для обговорення питань, пов'язаних з введенням рекрутської повинності. Опівдні двір місцевого училища був оточений військами, які атакували беззбройних депутатів. Серед болгар були жертви.

Криваві болгарські події дали поштовх до переселення в Росію. Вже через декілька днів, не пізніше 12 листопада, перша група біжинців, що складалася в основному з жителів Болграда, перейшовши кордон, знаходилася в Ізмаїльському карантині. Уряд спочатку запропонував болгарам оселитися в Криму. Деякі сільські суспільства навіть послали депутатів для вибору землі, але переселення до Криму не відбулася. Проте поїздка великої групи депутатів, весною 1861 року, в Приазов'ї була результативнішою.

11 квітня 1861 року депутати від колоній Кайракля, Долукію, Ердекбурну, Шикирлікитай, Фонтіна – Дзінілор, Старотроян, Еськиполос, Новопокровка, Тропекло, Кирлічки, Імпуцита, Карагач, Болбока, Етулія, Енікію, Ташбунар, Бановка, Вайсал, Дермендере, Каракурт, Чешмеваруїт і Бабель підписали акти про обрання землі в Бердянському повіті, 226956 десятин для поселення 4481 сімей своїх односельців. Депутати від колоній Болград, Волканешти, Курчи, Барта, Сатунов, Картал, Чешмекию, Хаджіабдул, Слободзея 17 квітня 1861 року оглянули запропоновані ділянки у Мелітопольському і Дніпровському повітах, але актів не підписали і виїхали радитися з односельцями. Необхідно відзначити, що разом з болгарами до Приазов'я переселялася невелика частина представників інших національностей, а саме албанці, гагаузи, молдавани, українці і росіяни, але всі вони в документах іменувалися болгарами, що вносило деяку плутанину.

Після обрання земельних ділянок, влітку 1861 року почалося переселення, яке продовжувалося два сезони, – влітку і восени 1861 року і весною і влітку 1862 року з перервою на зимові місяці. Переселення бессарабських болгар було організоване краще, ніж переселення відинців, але воно також було пов'язане з різними труднощами. Як і слід було чекати, молдавська влада не була зацікавлена у втраті великого числа платників податків, тому вона зробила все можливе, щоб погіршити переселенцям від'їзд до Приазов'я. Перш за все, вони зобов'язали колоністів заплатити податки за три роки вперед. Крім того, з кожної переселенської сім'ї стягувався особливий викуп. Наприклад переселенці з колонії Ташбунар заплатили по 49 австрійських червінців з сім'ї. Бували також, хоча і дуже рідко, випадки зіткнень з прикордонниками. Все це значно погіршувало стан переселення, приводило до того, що багато сімей прибували до Приазов'я остаточно розореними.

Перші переселенці прибули до Приазов'я влітку і восени 1861 року. Оскільки багато хто не встиг побудувати собі житло до настання холодів, на

зиму їх розмістили в сусідніх селищах. Наприклад, переселенці з колонії Тропокло в кількості 539 чоловік були розквартировані в німецьких колоніях Прагенау, Клеєфельд, Александеркрон, Ліхтфельде, Нейкирх. Всього в першому сезоні до Приазов'я переселилися 1432 сім'ї з Бессарабії і Добруджі, більшість з яких були болгарськими. Крім того, восени і зимою 1861-1862 років через кордон перейшли 1931 сім'я у складі 9916 чоловік. Вони були розквартировані на зимівлю в колоніях Бессарабської області і Херсонської губернії. Ранньою весною 1862 року з Бессарабії, для підготовки землі під посів відправилася частина колоністів, захопивши з собою робочу худобу і інвентар. Пізніше рушили обози з сім'ями.

Навесні 1862 р. переважна більшість відинців повернулися на батьківщину. У Таврійській губернії їх залишилося лише 790 чоловік. Вони заснували в Мелітопольському та Бердянському повітах дві колонії: Тернівка (с. Велика Тернівка Якимівського району) і Царицино (нині не існує).

Таким чином, з 1 квітня по 1 жовтня 1862 року до Приазов'я переселилося 2794 сім'ї, що складає 13288 людей.

З часом, в останні двадцять років, по різних причинах, число болгарської спільноти в Північному Приазов'ї зменшується.

Висновки. Переселення болгар на територію Північного Приазов'я – колишньої Таврійської губернії безпосередньо пов'язано з однією із сторінок дружніх взаємин Болгарії з Росією, коли Росія узяла під своє заступництво тисячі болгар, що бігли з-під Османського іга. В цілому ж, переселення болгар з Болгарії до Бессарабії – драматична подія в історії народу. Десятки тисяч людей покидали насиджені місця, розлучаючись з родичами і близькими. Вирушати доводилося таємно. Не дивлячись на вигідні умови поселення в Росії, багато звичайно ж, сумували за батьківщиною. Зважившись на переселення, болгары знайшли другу Батьківщину і навіки вписали свої імена в процес освоєння Приазов'я, в історію Росії і України.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у взаємозв'язку болгарської культури та культури населення Північного Приазов'я.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белова Е.В. Миграционная политика на юге Российской империи и переселение болгар в Новороссийский край и Бессарабию (1751-1871 гг.) / Е.В.Белова. – М.: РГОТУПС, 2004. – 230 с.
2. Дойнов Ст. Българите в Украйна и Молдова през възраждането (1751-1878) / С.Дойнов. – София: Академично издателство „Марин Дринов”, 2005. – 362 с.
3. Митков В. Болгары на Запорожской земле: Страницы истории и культуры. (1861-1917 гг.): комплексне дослідження: дис. ... кандидата іст. наук: 07.00.01 / В.Митков – Запоріжжя, 1996. – 195 с.
4. Міхеєва В.В. Болгары півдня України і Молдови в історико-етнографічній літературі кінця XVIII-XX ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.06 / В.В.Міхеєва – Дніпропетровськ, 1997. – 17 с.

5. Пачев С. Возникновение болгарских сел в Северном Приазовье (1861-1863) / С.Пачев. – Мелитополь: Издат. дом МГТ, 2007. – 88 с.
6. Пачев С.І. Болгарські колонії Північного Приазов'я (1861-1917 рр.): комплексне дослідження: дис. ... кандидата іст. наук: 07.00.01 / Пачев Сергій Іванович. – Запоріжжя, 1996. – 195 с.
7. Турков В.В. Политика России по переселению и обустройству бессарабских болгар на Южноукраинских землях: дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02 / В.В. Турков – Х., 1996. – 169 с.

АНОТАЦІЯ

Бурцева Т.М. Соціально-історичні передумови утворення болгарської спільноти в Північному Приазов'ї. У статті досліджено соціально-історичні передумови виникнення болгарської спільноти в Північному Приазов'ї. Відтворені історичні події, пов'язані з масовим переселенням болгар в Північне Приазов'я. Визначено основні політичні, соціальні та релігійні причини створення болгарської етноцивілізаційної спільноти на півдні Росії.

Ключові слова: болгарські колоністи, переселенці, відинці, Північне Приазов'я.

АННОТАЦИЯ

Бурцева Т.Н. Социально-исторические предпосылки образования болгарской общины в Северном Приазовье. В статье исследованы и прослежены социально-исторические предпосылки возникновения болгарской общины в Северном Приазовье. Воссозданы исторические события, связанные с массовым переселением болгар в Северное Приазовье. Определены основные политические, социальные и религиозные причины создания этноцивилизационного сообщества на юге России.

Ключевые слова: болгарские колонисты, переселенцы, видинцы, Северное Приазовье.

SUMMARY

Burtseva T.N. The socio-historical background of the formation of the Bulgarian community in the North Sea of Azov. In the article socially-historical pre-conditions of origin of Bulgarian community in North Pryazov'e are considered. The historical events related to mass migration of Bulgarians to North Pryazov'e are described. The principal political, social and religious reasons of creation of ethnozivilized association on the south of Russia are difined in the work.

Key words: Bulgarian colonists, migrants, vydyntsy, North Pryazov'e.